

**O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa
tortish amaliyoti tahlili**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti (PhD)

Pardayev Jamshid Muzaffarovich

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish. Shu bilan birgalikda tadbirkorlik sub'ektlariga xizmat ko'rsatishni yangi bosqichga chiqarish, aholining soliq ma'murchiligi bo'yicha savodxonligini yanada oshirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, teng raqobat sharoitini yaratish va iste'molchilarning huquqlarini kafolatlash hamda yashirin iqtisodiyotni jilovlashda keng jamoatchilikning faol ishtirokini rag'batlantirishga asoslangan ma'murchilikni takomillashtirish yoritilgan. Shu bilan birga, sohalar o'rganilib, xorij tajribasi, mamlakatimizda uni qo'llash bo'yicha ilmiy-amaliy xulosa va takliflar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: soliq tushumlari, tahlika-tahlil, xavflar, samaradorlik, raqamli platforma, usullar va vositalar, ilg'or axborot-kommunikasiya texnologiyalari, tahlil, optimallashtirish, soliq imtiyozlari, soliq stavkasi.

Kirish: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-iyuldagi PF-5116-son «Soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi, 2018-yil 29-iyundagi PF-5468-son «O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida»gi, 2019-yilning 6-sentabrdagi PF-5813-son «Savdo va xizmat ko'rsatish sohasidagi hisob-kitoblar tizimiga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy qilish hamda ushbu sohada jamoatchilik nazoratini kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi, 2020-yil 30-oktabrdagi PF-6098-son «Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va soliq organlari faoliyati samaradorligini oshirish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida»gi, 2021-yil 15-sentabrdagi PF-6314-son «Tadbirkorlik subyektlari uchun ma'muriy va soliq yukini yanada kamaytirish, biznesning qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini

takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2011-yil 4-apreldagi PF-4296-son "Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishlarni yanada qisqartirish va ular faoliyatini nazorat qilishni tashkil etish tizimini takomillashtirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi, 2022-yil 9-noyabrdagi "Tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan tartibga solishni soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2021-yil 15-sentabrdagi PF-6314-son «Tadbirkorlik subyektlari uchun ma'muriy va soliq yukini yanada kamaytirish, biznesning qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi, 2023-yil 10-fevraldagi PF-21-son "Tadbirkorlik subyektlarini toifalarga ajratish mezonlari hamda soliq siyosati va soliq ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2023-yil 12-iyundagi PF-93-son "Kambag'allikni qisqartirishda tadbirkorlik subyektlari bilan o'zaro manfaatli hamkorlik o'rnatishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmonlari, 2012-yil 10-maydagi PQ-1754-son "2012-2016-yillarda O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish dasturi to'g'risida"gi, 2019-yil 10-iyuldagi PQ-4389-son "Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi, 2021-yil 11-maydagi "Xizmatlar sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5113-sonli qarorlari, hamda mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish amaliyotini tahlil qilishda, fikrimizcha, milliy soliq tizimida ularga nisbatan qo'llanilgan soliqqa tortish maqsadida yondashilgan mexanizmlarning qisqacha tahlilini keltirish lozim deb hisobladik. Bu jarayonni tahlil qiladigan bo'lsak, o'ziga xos yondashuvlar sifatida xizmat ko'rsatish korxonalariga nisbatan mezonlarning qo'llanishini keltirish mumkin. Dastlab O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xususiy tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida» 1998-yil 9-apreldagi PF-1987-sonli Farmoni, Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 15-apreldagi Soliq solishning soddalashtirilgan tizimiga o'tgan kichik

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

---

korxonalariga soliq solish tartibi to'g'risida"gi 159-son [qaroriga](#)¹ asosan boshqa kichik korxonalar singari xizmat ko'rsatish sohasidagi tadbirkorlik subyektlari uchun ham soliq solishning soddalashtirilgan tizimini qo'llash tartibi yalpi umumdavlat soliqlarini, shuningdek, davlat hokimiyati mahalliy organlari tomonidan joriy etiladigan mahalliy soliqlar va yig'implarni to'lash o'rniga yagona soliq to'lash amaliyoti joriy qilindi. Ushbu mezonlarga ko'ra, savdo, xizmat ko'rsatish hamda boshqa noishlab chiqarish sohasi tarmoqlarida ko'pi bilan 5 nafar ish bilan band xodimga ega bo'lgan mikrofirmalar, ilm-fan, ilmiy xizmat ko'rsatish, chakana savdo hamda boshqa noishlab chiqarish sohasi tarmoqlarida — ko'pi bilan 10 nafar ish bilan band xodimga ega bo'lgan kichik korxonalar toifalari belgilab berilgan bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014-yil 7-apreldagi "Xususiy tadbirkorlik, kichik biznesni rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-4609 -sonli Farmoniga asosan 2014-yil 1-yanvardan boshlab xizmat ko'rsatish sohasidagi kichik biznes subyektlarini soliqqa tortish maqsadida quyidagi mezon o'rnatildi: xizmat ko'rsatish hamda boshqa noishlab chiqarish sohalarida — o'n nafardan, ulgurji, chakana savdo va umumiy ovqatlanish sohasida — besh nafardan oshmaydigan ishchi xodimlarga ega bo'lgan mikrofirmalar; ilm-fan, ilmiy xizmat ko'rsatish, transport, aloqa, xizmat ko'rsatish sohalarida (sug'urta kompaniyalaridan tashqari), savdo va umumiy ovqatlanish hamda boshqa noishlab chiqarish sohalarida — yigirma besh nafardan oshmaydigan xodimga ega bo'lgan kichik korxonalarini mezonlari o'rnatildi. Shunga muvofiq tarzda xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishda asosiy soliq turi bo'lgan yagona soliq to'lovi joriy qilinish mezonlari takomillashtirilib borildi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 20-iyundagi "Mikrofirmalar va kichik korxonalarini rivojlantirishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-3620-sonli Farmoniga asosan kichik biznes subyektlarini jadal rivojlantirishni yanada rag'batlantirish hamda uning mamlakat iqtisodiyotidagi

---

¹ Ushbu qaror Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 27 декабрдаги 244-сонли «Ўзбекистон Республикасининг 2006 йилги асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари прогнози ва давлат бюджети параметрлари тўғрисида»ги [қарoriga асосан бекор қилинган](#).

ahamiyati va ulushini tubdan oshirish maqsadida alkogolli mahsulotlar ishlab chiqaruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalaridan tashqari kichik biznes subyektlariga 2005-yilning 1-iyulidan boshlab mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yagona soliq, budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi, Respublika yo'l jamg'armasi va Maktab ta'limi jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lash o'rniga yagona soliq to'lovi joriy etildi va bu bilan ularga soliq preferensiyalari kuchaytirildi. Ma'lumki, soliq solishning soddalashtirilgan tartibi soliq to'lovchilarning ayrim toifalari, jumladan xizmat ko'rsatish korxonalariga nisbatan ham qo'llanilib, u o'z ichiga yagona soliq to'lovini, yagona yer solig'ini hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqni qamrab olgan, qat'iy belgilangan soliqni to'lash belgilangan faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yagona soliq to'lovi to'lovchilar va yagona yer solig'ini to'lovchilari ushbu faoliyat turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari hamda belgilangan tartibda qat'iy belgilangan soliq to'lashlari shart bo'lgan, shuningdek, yagona soliq to'lovini to'lashni nazarda tutadigan soliq solishning soddalashtirilgan tartibini yoki umumiy belgilangan soliqlar to'lashni ixtiyoriy ravishda tanlash imkoniyati berilgan. O'z navbatida ushbu toifadagi korxonalar yagona soliq to'lovini to'lashdan ixtiyoriy ravishda voz kechgan taqdirda hisobot davri tugaganidan so'ng o'n kun ichida davlat soliq xizmati organlariga taqdim qilinadigan yozma bildirish asosida keyingi hisobot davridan boshlab umumiy belgilangan soliqlar to'lashga o'tishi mumkinligi amal qilgan. O'zbekiston Respublikasi yangi tahrirdagi Soliq kodeksi qabul qilingunga qadar xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish mexanizmlarini kengroq anglash va ularni soddaroq ilmiy asosda ifodalash maqsadida quyidagi rasmni keltiramiz:

Xizmat ko'rsatish korxonalariga nisbatan qo'llanilgan yagona soliq to'lovi soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan bo'lsa, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini uchun alohida va boshqa sohalardagi kichik korxonalar va mikrofirmalar uchun alohida belgilangan edi. Xizmat ko'rsatish sohasidagi kichik korxonalar va mikrofirmalar uchun yagona soliq to'lovi dastlabki vaqtda uning yuqori stavkasi 25 foiz qilib

belgilangan bo'lsa, uning darajasi 4 foizgacha kamaytirilib kelindi. Boshqa tarmoqlardagi kichik korxonalar va mikrofirmalardan farqli ravishda savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini uchun yagona soliq to'lovi stavkalari va soliqni hisoblash tartibi hamda soddalashtirilgan tartibdagi soliq to'lash shakllarini tanlash huquqi yo'qligi va boshqa maxsus qoidalar bo'yicha ham farqlangan. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalariga yagona soliq to'lovi stavkalari boshqa tarmoqlardagilardan farqli ravishda korxonaning geografik joylashuvi va aholi soniga qarab tabaqalashtirilgan holda belgilangan. Chunki, soliq stavkalarining bunday tartibda belgilanishi ularning savdo aylanmalarining, qolaversa, moliyaviy natijalarining darajasi bunday faoliyatga talabning darajasini belgilovchi hududiy qulaylik va aholi soniga bog'liqligidan kelib chiqqan.

Yangi tahrirdagi soliq kodeksiga muvofiq xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish mexanizmlarida ham tub burilish bo'ldi. Ilgari bu turdagi korxonalar asosan yagona soliq to'lovini va faoliyati mazmunidan kelib chiqib, boshqa ayrim soliq turlarini to'lagan bo'lsa, soddalashtirilgan yoki umumiy belgilangan tartibda soliq to'lash (aksiz solig'iga tortiladigan mahsulotlarni ishlab chiqaruvchilardan tashqari)ni ixtiyoriy ravishda amalga oshirgan bo'lsa, endi ularning qaysi soliq rejimlari asosida soliqqa tortilishi ularning yillik aylanma hajmidan kelib chiqib amalga oshiriladigan bo'ldi. Ya'ni amaldagi soliq kodeksining 461-moddasiga ko'ra, boshqa sohalardagi korxonalar singari "soliq davrida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan jami daromadi bir milliard so'mdan oshmagan O'zbekiston Respublikasi yuridik shaxslari hamda soliq davrida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadi yuz million so'mdan oshgan, lekin bir milliard so'mgacha bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorlar"² ham yagona soliq to'lovi o'rniga aylanmadan olinadigan soliq to'lovchilari bo'lib hisoblanadi. Shuningdek, mazkur qoidaga ko'ra, keltirilgan mezonlarga mos keluvchi xizmat ko'rsatish korxonalarini qo'shilgan qiymat solig'i va foyda solig'i o'rniga aylanmadan olinadigan soliq to'lashni nazarda tutuvchi maxsus soliq rejimini tanlashga haqlidir va bunda navbatdagi soliq davridan boshlab o'tishi mumkin.

---

² Қаранг: Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. 2020 йил. 461-моддаси. <https://lex.uz/m/acts/4674902>.
www.tadqiqotlar.uz *7-to'plam 5-son may 2024*

Shuningdek, xizmat ko'rsatish faoliyatiga ixtisoslashgan yakka tartibdagi tadbirkorlar ham aylanmadan olinadigan soliqni to'lash o'rniga qo'shilgan qiymat solig'ini va foyda solig'ini to'lash rejimini tanlashi mumkin. Soliq kodeksining 262-moddasiga ko'ra, "yangi tashkil etilgan yuridik shaxslar davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran tadbirkorlik faoliyati subyektini davlat ro'yxatidan o'tkazish chog'ida tanlangan soliq solish tartibini ko'rsatish orqali aylanmadan olinadigan soliqni to'lash tartibini tanlash huquqiga ega. Qo'shilgan qiymat solig'ini va foyda solig'ini to'lashga ixtiyoriy ravishda o'tgan soliq to'lovchilar, basharti joriy soliq davri yakunlari bo'yicha tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olgan jami daromadlari bir milliard so'mdan oshmagan bo'lsa, aylanmadan olinadigan soliqni to'lashga kamida o'n ikki oydan keyin qayta o'tishga haqli" bo'ladi. Qayd etish joizki, xizmat ko'rsatish korxonalari miqdor ko'rsatkichlari (soliq to'lovchilar soni) va sifat ko'rsatkichlari, ya'ni to'laydigan soliqlari davlat budjetini shakllantirishda yuqori fiskal xususiyatga ega hisoblanadi.

Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, birgina 2022-yilda 42,4 ming yuridik shaxs ro'yxatdan o'tgan, 2023-yil 1-yanvar holatiga faoliyat ko'rsatayotgan yuridik shaxslar soni 566,1 mingtaga yetib, o'tgan yil boshiga nisbatan 8,1% ga (42,4 ming) o'sgan. Sohalari kesimida – o'sish ko'rsatkichi eng yuqori – axborot va aloqa xizmatlari – 17,5 % (1,3 mingta), savdo – 14 % (17,8 mingta), tashish va saqlashda 13,7 % (1,9 mingta)ni tashkil etgan holda jami yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan soliq to'lovchilarning 25,6%i yoki 145,6 tasi xizmat ko'rsatishning savdo sohasiga to'g'ri kelmoqda.

Xulosa va takliflar.

Xizmat ko'rsatish bilan shug'ullanadigan norezident korxonalari agar, faoliyati uchun montaj, ishga tushirish-sozlash xizmatlari, xodimlarni o'qitish xizmatlari va boshqa shu kabi xizmatlar ko'rsatilishini nazarda tutuvchi asbob-uskunalar sotib olish (sotish) bo'yicha xalqaro shartnomada ko'rsatiladigan xizmatlar qiymati alohida ko'rsatilmagan bo'lsa, norezidentning soliq solinadigan daromadini bunday xizmatlarning bozor qiymatidan kelib chiqqan holda aniqlash

xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishda soliq bazasini obyektiv shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar/Literatura/Reference:

J.Pardayev Korxonalarni soliqqa tortish amaliyotini takomillashtirish (xizmat ko'rsatish korxonalarini misolida) (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. avtoreferati. – Toshkent, 2024.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo'mitasi ma'lumotlari. www.soliq.uz.

O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi <https://lex.uz/docs/4674902>